

Kevin McElvaney / Greenpeace

סיפור כיסוי

ההטעיה מאחורי מיחזור הטקסטיל בישראל

לאן באמת נזרקים הבגדים שלנו?

תחקיר גרינפיס ישראל

תוכן עניינים:

- תקציר (עמ' 3-4)
- הקדמה: (עמ' 5-8)
 - מהי אופנה מהירה?
 - בעיית כסולת הטקסטיל העולמית
 - מי זורק אחריות ומי עושה רווחים על כסולת הטקסטיל בישראל?
- תחקיר גרינפיס ישראל: (עמ' 16-24)
 - שיטת מחקר
 - תוצאות
 - משמעות הממצאים
- מסקנות והמלצות לקובעי מדיניות ולצרכנים (עמ' 32-38)
- קישורים חיצוניים (עמ' 41)

נכתב על ידי: יאיר דביר

עריכה: נועה פרי

תחקיר: אודי אבני ושחר אור

עיצוב: עידן אלוש

מפות: GLOBAL MAPPING HUB GREENPEACE

ייעוץ: ד"ר מיטל פלג מזרחי

תקציר

תחקיר חדש של גרינפיס ישראל חושף כי מערכת מיחזור הבגדים בארץ היא למעשה חלק ממערך הטעייה בינלאומי גדול המערב את תעשיית האופנה, משרדים ממשלתיים, רשויות מקומיות וחברות "מיחזור" פרטיות ישראליות.

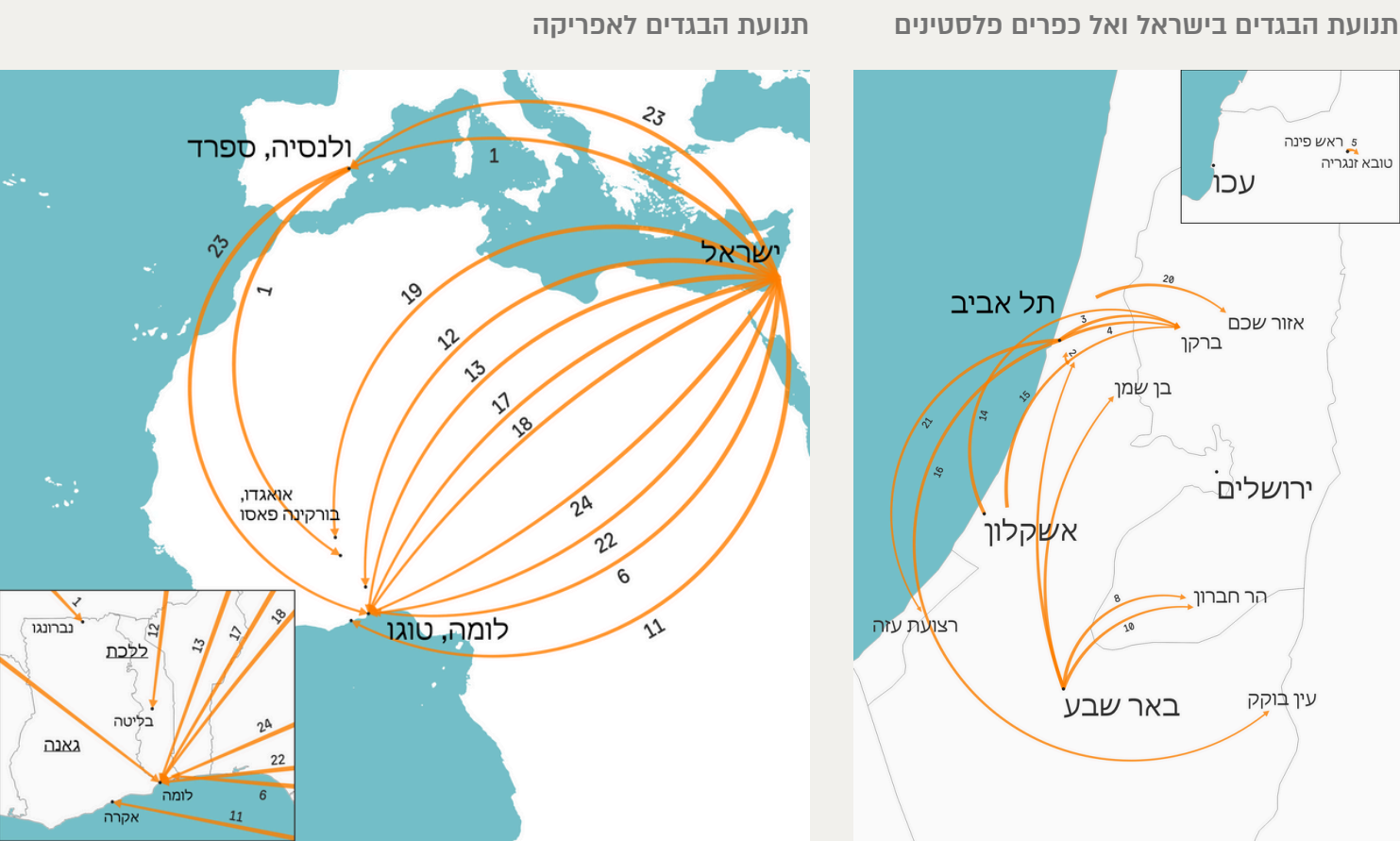
מעקב שביצע גרינפיס ישראל אחר פריטי לבוש במצב טוב שהונחו במתקנים לאיסוף בגדים משומשים לצורכי מיחזור ושימוש חוזר, ואף מסומנים עם הסמל של המשרד להגנת הסביבה, חשף כי כמחצית מהבגדים (11 מתוך 24) הגיעו לאפריקה, שם הצטרפו למיליארדי בגדים מכל העולם אשר מזהמים את היבשת. 5 פריטי לבוש הגיעו לכפרים ערבים ופלסטינים, פריט אחד הגיע למפעל חיפה כימיקלים באזור ים המלח ויתר 7 הפריטים הנוספים אבדו עקבותיהם, רובם לאחר שהגיעו לאזור התעשייה ברקן, שם ככל הנראה 'שונמכו' למטליות חד-פעמיות, והפכו הלכה למעשה לפסולת. אף לא בגד אחד נמכר מחדש בישראל או מוחזר בצורה איכותית.

התחקיר חושף את השיטה, בה המשרד להגנת הסביבה נמנע לאורך שנים מליצור טיפול ייעודי לפסולת הטקסטיל בישראל, ומאפשר לחברות פרטיות לפעול כביכול בשמו וגרום להטעיית הציבור. התוצאה – פסולת הטקסטיל הישראלית ממשיכה לזהם את הסביבה, גם בישראל וגם בעולם, ללא כל פיקוח או רגולציה.

תעשיית האופנה המהירה העולמית נחשבת לאחת התעשיות המזהמות ביותר, והיא נשענת בין השאר, על ניצול עובדים וניצול כלכלי של מדינות הדרום הגלובלי. חלקה בפליטות גזי החממה העולמית הולך וגדל עם השנים, זאת לצד זיהום נרחב של מקורות מים ואדמה, שימוש עודף בכימיקלים מסוכנים, ניצול משאבים ויצירת תרבות של צריכת יתר תוך שימוש נרחב במניפולציות שיווקיות. בשנים האחרונות, לצד הופעתן של חברות אופנה אולטרא מהירות כמו SHEIN, גם הולכת וגדלה תלותה של התעשייה בדלקי מאובנים עבור בדים סינתטיים זולים. התעשייה הינה כידוע גם אחת מהתעשיות הנצלניות ביותר, והיא מבוססת על הפרה שיטתית של זכויות עובדים, ביניהם נשים וילדים, והעסקתם לעיתים בתנאים של עבדות מודרנית. אם לא די בכל אלה, בעשורים האחרונים, הפכה תעשיית האופנה את מדינות הדרום הגלובלי לכח הזבל אליו מתנקזת מרבית פסולת הטקסטיל העולמית. זוהי אם כן, השיטה המועדפת על יצרניות האופנה הזולה שצריכות להתמודד עם ייצור היתר והשלכותיו – פשוט לתת למישהו אחר להתמודד עם הבעיה במקומן.

במעקב שערכנו במסגרת התחקיר, התגלה כי אין כל תוכנית או פיקוח ממשלתי בישראל אחר כסולת הטקסטיל. מערך האיסוף של הבגדים, אשר משווק לציבור כמקדם שימוש חוזר ומיחזור, הוא למעשה חלק מהרשת הגלובלית של העברת כסולת הטקסטיל לאפריקה. מערך זה מאפשר לחברות האופנה הגדולות להמשיך לדחוף ולשווק באופן אגרסיבי, כמויות בלתי נתפסות של בגדים חדשים לתוך השוק הישראלי, זאת מבלי לתת דין וחשבון, וללא כל יישום של עקרון 'המזהם משלם', אשר מיושם בזרמי כסולת אחרים. כך יוצרת התעשייה מצג שווא בעיני הצרכן הממוצע, לפיו ניתן לצרוך ללא כל דאגה ולהסתמך על מערך מיחזור ושימוש חוזר שלמעשה אינו קיים.

גרינפיס קורא למשרד להגנת הסביבה לקחת אחריות באופן מיידי על זרם כסולת הטקסטיל, להקצות תקן שיהיה אחראי על כך ולהתחיל מיד באיסוף נתונים ובגיבוש מדיניות. יש להפסיק את הטעיית הציבור ולהתקדם לקראת שינויי עומק בכלכלת הבגדים בישראל הכולל קידום מודלים מעגליים לטיפול בבגדים משומשים והפחתה משמעותית בצריכת האופנה. השינוי הוא חיוני ואפשרי: באיחוד האירופי ובמדינות נוספות בעולם, עוסקים בכך בימים אלו, וזה בדיוק הזמן להתחיל להניע זאת גם כה בישראל.

הקדמה

מהי אופנה מהירה?

החל משנות השמונים המאוחרות, המודל הכלכלי של אופנה מהירה שינה דרמטית את תעשיית האופנה, על ידי מכירת בגדים זולים שעונים לדרישות האופנתיות המתחלפות כל הזמן, וייצור ביקוש מלאכותי לתחלופת טרנדים מהירה. אולם, מתחת לכיתוי של מחירים נמוכים וקולקציות המשתנות תדיר, מסתתרים משבר סביבתי חמור, הפרת זכויות עובדים וניצול של מדינות חלשות.

משנות ה-80 ועד היום, כמות הבגדים המיוצרת בעולם עלתה ב-400 אחוז^[1] ומספר פריטי הטקסטיל המיוצרים בכל שנה עומד על כ-80 מיליארד^[2]. במקביל, ירדה ההוצאה של משקי הבית על ביגוד בעשרות אחוזים.^[3] שינויים אלו מעידים על חדירתו והתבססותו של מודל האופנה המהירה. מודל האופנה המהירה מתבטא בייצור המוני של פריטי אופנה על ידי תאגידי ענק באופן זהה, מוסדר וגלובלי. במודל זה הרווח נשען על קיצוץ מרבי בעלויות הייצור, פעמים רבות תוך פגיעה נרחבת בזכויות עובדים ובסביבה, וכן באיכות הבגדים ובבריאות הציבור. למעשה, תעשיית האופנה המהירה היא אחד המגזרים שלהם המִדְרֵךְ הסביבתי הגדול ביותר. לפיכך, אופנה מהירה מהווה כיום אתגר סביבתי-חברתי משמעותי, הדורש כתרון בדמות מדיניות ציבורית יעודית ורגולציה. קובעי מדיניות וגורמים כלכליים ברחבי העולם, נדרשים ואף מתחילים להיענות לאתגר בדמות מגוון כלי מדיניות ומודלים עסקיים אלטרנטיביים.

המפגעים הסביבתיים והעוולות החברתיות של תעשיית האופנה המהירה, המאופיינת בייצור המוני של בגדים זולים באיכות ירודה, הם רבים ומגוונים. מפגעים אלו אינם תוצר לוואי של התעשייה אלא נובעים באופן ישיר מהמודל העסקי לאורו היא פועלת. מודל זה מתמקד בניכוח הרווחים עבור החברות ובעלי המניות על ידי שיווק אגרסיבי וקידום צרכנות יתר, במקביל לצמצום הוצאות הייצור על חשבון תנאי העובדים ועמידה בסטנדרטים סביבתיים מינימליים. מודל זה מאפשר לחברות האופנה לייצר כמות בלתי נתפסת של בגדים זולים וקולקציות חדשות, ולהחדירם לשוק תוך שימוש בפרקטיקות שיווק מניפולטיביות וקידום תרבות רעילה של צרכנות יתר.

הנזקים הסביבתיים כוללים צריכת משאבים אדירה, זיהום מים וקרקעות בקני מידה עצומים, וכמות פליטת גזי חממה השניה בגודלה אחרי תעשיית הדלקים. כבר היום אחראית התעשייה לכ-10% מהפליטות^[4] העולמיות, ואלה צפויות להגיע ל-25% מהפליטות^[5] עד אמצע המאה. ייצור בגדים דורש כמויות אדירות של מים, אנרגיה וחומרים כימיים, וגורם לפגיעה באיכות המים, האוויר והקרקע. כ-3,000 סוגי כימיקלים שונים זהו בתהליכי ייצור טקסטיל, בעיקר לכביסה, צביעה, גימור והדפסה. 250 מתוכם ידועים ככימיקלים מסוכנים^[6] ורבים מהם טרם נחקרו לעומק. ייצור טקסטיל אחראי לכ-20% מזיהום המים הנקיים^[7] על פני כדור הארץ. כך לדוגמא, להכנת חולצת כותנה בודדת, נדרשים כ-2,700 ליטר מים מתוקים – כמות המספיקה כדי לענות על צורכי השתייה של אדם אחד למשך 2.5 שנים.^[8]

Kevin McElvaney / Greenpeace

זיהום נהרות בפסולת טקסטיל בקניה

הפקת "אופנה" של גרינפיס על רקע מפעלי ייצור מזהמים בסין

בין העוולות החברתיות ניתן למנות תנאי עבודה קשים ופגיעה בזכויות עובדים: כועלים בתעשיית האופנה המהירה, המועסקים בעיקר במדינות הדרום הגלובלי (מדינות מתפתחות), עובדים שעות ארוכות תמורת שכר נמוך, בתנאים לא בטיחותיים ולעיתים ללא זכויות בסיסיות. מחקרים מראים שחלק גדול מעובדי הטקסטיל בשבע מדינות מייצאות בגדים באסיה, מקבלים שכר מתחת לשכר המינימום. נתונים אלו נעים בין 6.6% מהעובדים בווייטנאם ל-53.3% בפיליפינים.^[9] בכל אחת מהמדינות, נשים נוטות יותר מגברים לקבל שכר מתחת לשכר המינימום. בראייה גלובלית, נשים מהוות יותר מ-80% מכוח העבודה בתעשיית הטקסטיל, ההלבשה, העור וההנעלה. קריסת מפעל הבגדים ראנה פלאזה באפריל 2013, שהביאה למותם של 1,134 עובדים ולפציעתם של מעל 2600 נוספים, היא אחד מהאירועים ששפכו אור על מימדי הניצול בתעשייה זו. כ-30 חברות בגדים בינלאומיות מוכרות ייצרו בגדים במפעל, ובמהלך החקירה התבררו תנאי העבודה הגרועים והמסוכנים בהם חויבו העובדים לעבוד, כמו גם השכר הנמוך ושעות העבודה הרבות.

בנוסף, תעשיית האופנה המהירה תורמת לנורמות צריכה מופרזות, גורמת לאנשים לרכוש בגדים שאינם זקוקים להם, ואחראית לייצורם של כ-92,000,000 טונות^[10] (של פסולת טקסטיל בכל שנה).

התחקיר המוצג להלן בחר להתמקד בקצה של שרשרת האופנה המהירה, במקום אליו מתנקזות כלל הבעיות של ייצור וצריכת היתר של בגדים מזהמים באיכות ירודה. המקום בו חברות ענק בינלאומיות מנצלות מדינות מהדרום הגלובלי, על משאבי הטבע שלהן והאוכלוסייה המקומית, על מנת למקסם את הרווחים שלהן באופן המדגים בצורה הברורה ביותר מהו ניאו-קולוניאליזם: מונח המתאר את המשך השליטה וההשפעה של מדינות או תאגידים וחברות בינלאומיות על מדינות מהדרום הגלובלי, גם לאחר שהשליטה המדינית הרשמית הסתיימה. ניאו-קולוניאליזם הוא דרך עקיפה של בעלי הכח והמשאבים, לכפות נורמות או לנצל משאבים, כאשר הכלים לשליטה הינם כלכליים ותרבותיים ולא צבאיים.

בתחקיר זה נשפוך אור על החצר האחורית של תעשיית האופנה – תעשייה המתמקדת ביופי ובסטייל אך דואגת להסתיר מעיני הצרכנים את החורבן וההרס שהיא מייצרת. התחקיר התמקד בסוגיית פסולת הטקסטיל בכלל ובישראל בפרט וניסה לענות על השאלה: מה עולה בגורלם של כל אותם מיליארדי פריטי הלבוש שהתעשייה מייצרת ודוחפת ללא הפסקה לשוק?

בעיית פסולת הטקסטיל העולמית:

למרבה הצער, רוב הבגדים החדשים נזרקים והופכים לפסולת תוך זמן קצר, ומרבית הבגדים המשומשים אינם ממוחזרים או זוכים לשימוש חוזר, בשל איכותם הירודה וחוסר הביקוש לבגדים יד שנייה. בעוד שרעיון מיחזור טקסטיל נשמע מבטיח, טכנולוגיות המיחזור עדיין בחיתוליהן, כאשר כחות מ-1% מהבגדים המשומשים הופכים לבגדים חדשים כיום.^[11] דוח משנת 2017 של קרן אלן מקארטור, בשיתוף עם מקינזי, מעריך כי יותר ממחצית מהאופנה המהירה נזרקת תוך כחות משנה,^[12] וכ-87% מהבגדים הנזרקים מושלכים לבסוף למטמנות או מושמדים בדרך אחרת

כבר בשנת 2014 פורסם כי הצרכן הממוצע קונה 60% יותר בגדים ממה שקנה בשנת 2000,^[13] אך שומר עליהם חצי מהזמן. מאז המצב רק הולך ומחמיר: חלק מהצרכנים מתייחסים לבגדים הזולים כמוצר כמעט חד-פעמי, כאשר הממוצע עומד כיום על זריקת הבגד לאחר שבע או שמונה לבישות בלבד(!).^[14]

האופנה המהירה מתבססת ברובה על חומרים סינתטיים (דוגמת כוליאסטר, ניילון, אקריל ועוד רבים) העשויים מדלקי מאובנים. חומרים סינתטיים אלו, המהווים כיום כשני שלישים (69%)^[15] מהטקסטיל, הפכו לבסיס לבגדים באיכות נמוכה, והופכים את המיחזור והשימוש החוזר למאתגרים עוד יותר. הצטברות של בגדים סינתטיים כגומים מחריפה את ההשפעה הסביבתית של האופנה, שכן סיבים אלה אינם מתכלים אלא נשארים בסביבה, תוך שהם משילים חלקיקי מיקרופלסטיק לכל אורך חייהם. אלה מוצאים את דרכם לים, לאדמה ולגופם של בני אדם ובעלי חיים.

גם מיחזור מסיב לסיב, שיטת מיחזור שהוצגה בעבר כפתרון והבטיחה את פירוק הבד לסיבים מהם ניתן לתפור מוצרים חדשים, סובלת מחוסר השקעה מצד מותגי אופנה ויצרני סיבים, ואיננה מתאימה למגוון רחב של בגדים וחומרים המיוצרים על ידי התעשייה. כל הנתונים מובילים להבנה שלא נוכל אי פעם למחזר את הכמויות העצומות של בגדים באיכות נמוכה שמותגי האופנה המהירה מייצרים בכל יום. כאמור, נכון להיום פחות מאחוז בודד מכלל הבגדים הנשלחים למיחזור בעולם אכן ממוחזרים.

Kay Michalak / Greenpeace

בדיקות מעבדה לגילוי חומרים כימיים בבגדים של ענקית האופנה האולטרה מהירה "שיין"

Wason Wanichakorn / Greenpeace

פסולת טקסטיל בתאילנד

בשל מגמת האופנה המהירה המביאה לריבוי של בגדים סינתטיים זולים, כחות וכחות בגדים מתאימים למכירה בשוק בגדי היד-שנייה באותה מדינה שבה הם נאספו. חברות מיחזור ברחבי העולם החלו לאסוף בגדים משומשים בהצהרה כי ימחזרו אותם, ורשתות אופנה בינלאומיות יצאו בתוכניות גרנדיוזיות לאיסוף בגדים משומשים ומיחזורם – אך במהלך השנים האחרונות נחשף כי האמת שונה מן ההצהרות. תחקירים של גרינפיס וארגוני סביבה נוספים, גילו רשת עולמית המגלגלת מיליארדי דולרים, בה מועברים מיליוני טונות של פסולת טקסטיל מכל רחבי העולם למדינות הדרום הגלובלי, בדגש על מדינות באפריקה ובאסיה. בגדים אלו מגיעים בחבילות ענק אשר נמכרות לסוחרים המקומיים כחבילה. מתוך חבילה כזו, המכילה אלפי בגדים, מצליחים הסוחרים לחלץ מספר מצומצם של בגדים הראויים להימכר שוב בשווקים, ואילו מרבית הבגדים מוצאים את דרכם למזבלות, לנהרות ולמשרפות, לעיתים בלתי חוקיות. כך, הבגדים המשומשים שלנו – על שלל הכימיקלים וסיבי הפלסטיק שבהם – מזהמים את האוויר, הקרקע והמים, ופוגעים בבריאותם של התושבים המקומיים.

ניתן לקרוא על כך בהרחבה בתחקירים קודמים של גרינפיס בינלאומי:

How fast fashion is fuelling the fashion waste crisis in Africa

לקריאה

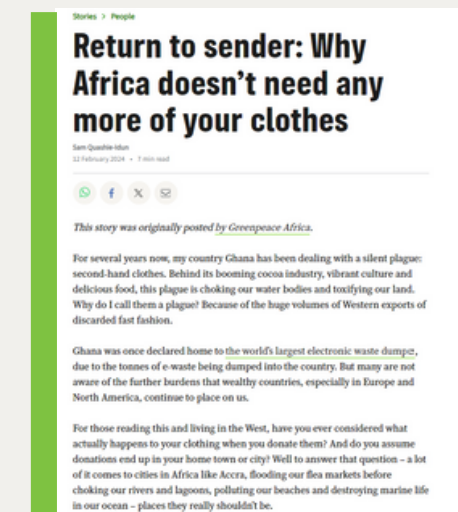
Poisoned Gifts From donations to the dumpsite

לקריאה

Why Africa doesn't need any more of your clothes

לקריאה

התחקיר הנוכחי שערכנו בישראל נועד לברר לאן מגיעים הבגדים המשומשים שלנו כאן בישראל?
האם גם כסולת הטקסטיל הישראלית מסיימת את דרכה במזבלת הטקסטיל העולמית באפריקה?
או שאולי דווקא אצלנו יתגלו הפתעות....?

בעיית פסולת הטקסטיל הישראלית מי זורק אחריות ומי מרוויח על פסולת הטקסטיל בישראל?

נהוג לאפיין את ההתמודדות של המדינה עם פסולת לפי חלוקה לזרמים. בטיפול בזרמי פסולת רבים אחרים לוקח המשרד להגנת הסביבה אחריות מסוימת ומקדם טיפול ייעודי. זרמים כמו פסולת פלסטיק, אריזות, צמיגים, אלקטרוניקה ועוד, מטופלים תחת חוקי אחריות יצרן מורחבת. למשרד להגנת הסביבה ישנם תקנים, תקציבים, חוקים ותוכניות המיועדים לצמצם את כמות הפסולת ולהכווין את דרכי הטיפול השונות בה. חוקים אלו, הטעונים שיפור הן בחקיקתם והן באכיפתם, לפחות מנסים להסדיר את זרמי הפסולת השונים, לאסוף נתונים ולקבוע יעדים להפחתה או למיחזור.

בזרם פסולת הטקסטיל לעומת זאת, מצא לו המשרד להגנת הסביבה^[16] "פתרון" אחר. במקום לקחת אחריות בנושא, מסתמך המשרד על כמה חברות ישראליות, הגדולה והמוכרת מביניהן היא חברת 'רוזניר', אשר הינן חברות פרטיות ומגדירות עצמן כחברות העוסקות במיחזור. חברות אלו קיבלו רישוי עסקי באישור המשרד להגנת הסביבה ללא כל מחויבות לדווח על כמות פסולת הטקסטיל שהן אוספות, או מה בדיוק הן עושות איתה לאחר מכן.

לוגו חברת רוזניר

חברות אלו, זוכות במכרזים של מועצות ועיריות בכל רחבי ישראל, ומכזרות מיכלי איסוף עבור בגדים שאינם בשימוש. חשוב לציין כי חברות אלו משלמות כסף לעיריות על מנת לאסוף משטחן את הבגדים. כך למשל במכרז של עיריית ראשון לציון משנת 2020 נכתב במפורש כי הצעת המינימום לתשלום לעירייה על כל טון של בגדים עומדת על 400 ש"ח. באתר של עיריית ראשון לציון מתפארת העירייה בשלל אפשרויות המיחזור וכותבת כי: "טקסטיל/בגדים נמחזר באמצעות מיכלי המיחזור המיועדים לטקסטיל/ביגוד הנמצאים ברחבי העיר. ניתן גם לתרום בגדים לעמותות השונות הפועלות ברחבי העיר".

באופן זה שותפות גם הרשויות לשרשרת הטעיית הציבור. התושבים מקבלים את הרושם כי מתקני מיחזור אלו אכן משמשים ל"שימוש חוזר" ו"מיחזור" מבלי להבין שמדובר בהטעייה בסדר גודל בינלאומי, בה מה שמוגדר כשימוש חוזר (כפי שיצויין בהרחבה בהמשך התחקיר), הוא מכירת הבגדים ליבואנים באפריקה, כאשר רובם הגדול מסיים שם במטמנות, נשרף או מגיע לשטחים הכתוחים. גם השימוש במילה "מיחזור" מטעה: בגדים משומשים הנאספים במיכלי המיחזור אינם הופכים לבגדים חדשים או למוצר כלשהו בעל ערך, אלא 'משונמכים' במקרה הטוב למטליות חד-פעמיות. מיחזור זה נחשב לכמעט חסר ערך מבחינה סביבתית, מכיוון שהוא בסך הכל מעכב במעט את הפיכת המוצר לפסולת. הוא אינו מוביל לשימוש יעיל ונכון יותר במשאבים, ולמעשה הופך ל"גרינוושינג" המטעה את הציבור כאשר הוא מסייע לתעשיית האופנה המהירה להמשיך לגדול ולהתעצם, מבלי שלציבור יהיה מושג מה באמת קורה עם הבגדים.

Kevin McElvaney / Greenpeace

מיחזורית עם לוגו המשרד להגנת הסביבה

נראה כי בפועל אף גורם ממשלתי או ציבורי לא לוקח אחריות על התמונה הרחבה. למשרד להגנת הסביבה יש סידור נוח שמישהו אחר מטפל בפסולת הטקסטיל, וכך גם לעיריות והמועצות אשר מצטיירות כירוקות בעיני התושבים ואף עושות כסף קל על הדרך מבלי שבירו להיכן הולכים הבגדים ומה ערך ההבטחות שלהן. העובדה שחברות המיחזור הפרטיות לא מחויבות בכל סוג של דיווח למשרד להגנת הסביבה, לא מנעה מהחברות לפרסם את לוגו המשרד על מאות המיחזוריות המפוזרות בארץ, ובכך להטעות את הציבור החושב כי חברות אלו עובדות מטעם או מחויבות באופן כלשהו למשרד להגנת הסביבה.

דרך פעולה זו מציירת תמונה מטעה כאילו המשרד להגנת הסביבה שותף אחראי על זרם פסולת הטקסטיל, בעוד שבפועל אין לו כל מידע על הנעשה בסוגיה זו. למעשה, אין במשרד להגנת הסביבה אף תקן או עובד שאחראי על סוגיית הטקסטיל. בקשת חופש המידע שהגשנו כגרינפיס ישראל לגבי התחייבויות או נתונים שיש למשרד להגנת הסביבה מול חברת רוזניר, קיבלה את התשובה שאין למשרד להגנת הסביבה כל התקשרות עם חברה זו והחברה לא מחויבת להעביר מידע או לדווח למשרד להגנת הסביבה על פעילותה. אין בידי המשרד אפילו נתון בסיסי של כמות פסולת הטקסטיל השנתית הנאספת במדינת ישראל בכל שנה, והופנינו למאגר נתונים כללי משנת 2017 החסר מידע מפורט לגבי פסולת הטקסטיל.^[20]

סיכום ביניים

חברות האופנה המהירה הבינלאומיות מסתמכות על מערך עולמי של איסוף פסולת הטקסטיל ושליחתה לאפריקה ואסיה, על מנת שיוכלו להמשיך לייצר בגדים מזהמים במודל רווחי שנשען על ייצור יתר, זיהום וניצול. במקום לקחת אחריות ולהוביל רגולציה וחקיקה שתנסה להילחם בתופעה, המשרד להגנת הסביבה "זרק" דה-פקטו אחריות מכל התעסקות בזרם פסולת הטקסטיל, ובחר להסתמך על מערך של חברות פרטיות מבלי לדרוש מהן כל חובת דיווח ומעקב. גם הרשויות המקומיות מכל רחבי ישראל העדיפו "להקטין ראש" ולעבוד מול ספקיות האיסוף, מבלי ליידע את הציבור או אפילו לבדוק לאן באמת מגיעים הבגדים. אותן חברות "מיחזור" פרטיות, אשר לחלקן נתייחס באופן פרטני במסגרת התחקיר, פועלות בישראל באישור המשרד להגנת הסביבה ולעיתים אף עם הלוגו שלו. חברות אלו, המצהירות על עצמן כחברות מיחזור ושימוש חוזר של בגדים, משלמות כסף לרשויות עבור איסוף הבגדים, אך אינן מחויבות בכל סוג של דיווח או מעקב.

אז החלטנו לבדוק בעצמנו – לאן באמת הולכים הבגדים הנאספים במיכלי המיחזור ברחבי ישראל? מה עומד מאחורי המודל העסקי של חברות אלו? והאם אנו כאזרחים יכולים להיות רגועים שהבגדים ששלחנו למיחזור ולשימוש חוזר אכן מגיעים למיחזור ולשימוש חוזר?

תחקיר גרינפיס ישראל

שיטת המחקר ופרטים טכניים

התחקיר שלנו נערך לאורך 10 חודשים, בין חודש יולי 2023 לחודש אפריל 2024, באמצעות שילוב של:

- סקירת ספרות ומקורות
- איסוף מידע ומסמכים ע"י בקשת חופש מידע
- תוכנת מעקב וניטור תגיות GPS
- הגעה לשטח ותיעוד

במסגרת התחקיר אספנו 24 פריטי לבוש, כולם במצב טוב וראויים ללבישה ואף למכירה בחנויות יד-שניה. לבגדים אלו תכרנו במקום מוסתר את ה'אייר-תאג', תגיות GPS המאפשרות לנו לעקוב בזמן אמת אחר מיקומם של פריטי הלבוש, בהסתמך על קליטה סולרית מהמכשירים הסלולריים שנמצאים בקרבתם.

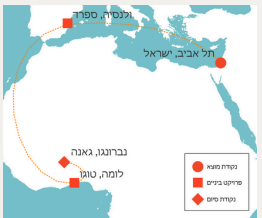
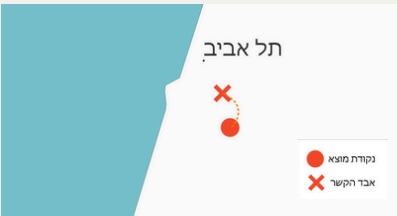
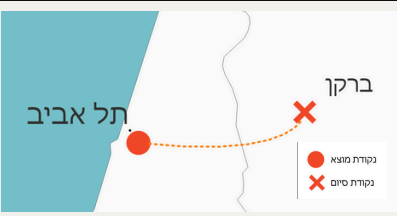
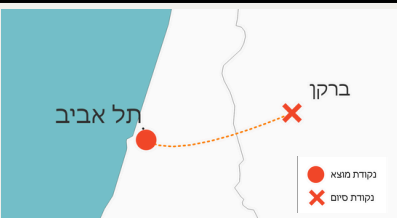
פריטי הלבוש הועברו למתנדבי גרינפיס ישראל ברחבי הארץ, מצפת בצפון ועד באר שבע בדרום. המתנדבים השליכו את הבגדים במיכלי איסוף הבגדים המפוזרים בערים וברשויות, כאשר 20 בגדים הוכנסו למיכלי איסוף של חברת 'רוזניר' ו-4 בגדים הוכנסו למיכלים של חברת 'אינפיניה'.

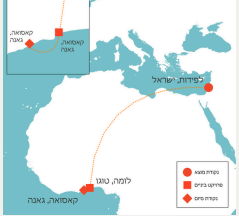
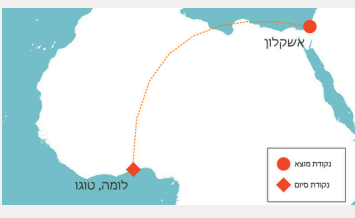
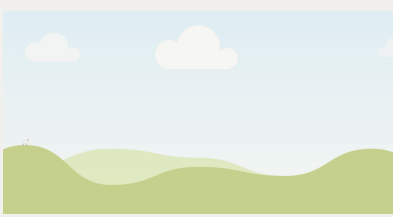
מתנדבי גרינפיס ישראל תופרים את התגיות לבגדים ומשליכים אותם במיכלי המיחזור

תוצאות

במשך כ-10 חודשים ניהלנו מעקב ורישום אחר תנועתם של הבגדים ותיעדנו את מסעם ואת גורלם הסופי:

מרחק בק"מ	יעד סופי	תחנות ביניים	מיקום המיכלית	חברה	תיאור הבגד	מסלול	תמונה
מעל 10,000 ק"מ	גאנה, אפריקה	נמל אשדוד. ספרד. טוגו.	ת"א. לוחמי גליפולי 2	רוזניר	מכנסיים קצרים בורדו במצב טוב		
--	אבדו עקבותיו	--	ת"א. הגנה 125	רוזניר	ג'ינס כהה ארוך במצב טוב		
כ-45 ק"מ	אבדו עקבותיו	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	ת"א. יד לבנים 18	רוזניר	מכנסי טריינינג קצרים ורודים במצב טוב		
כ-45 ק"מ	אבדו עקבותיו	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	ת"א. מרדכי אנילביץ'	רוזניר	מכנסי טריינינג קצרים ורודים במצב טוב		

מרחק בק"מ	יעד סופי	תחנות ביניים	מיקום המיכלית	חברה	תיאור הבגד	מסלול	תמונה
כ-6 ק"מ	טובא זנגריה	טובא זנגריה	ראש פינה. דרך היקב	רוזניר	ג'קט דק שחור במצב טוב		
מעל 10,000 ק"מ	טוגו, אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה	צפת. דוד אלעזר	רוזניר	מכנסי טריינינג קצרים אפור כהה במצב טוב		
כ-100 ק"מ	אבדו עקבותיה	פארק איראל שרון (חיריה)	באר שבע. חיד"א 6	אינפיניה	שמלה קרצה לבנה עם פרינט צבעוני		
כ-90 ק"מ	כפר זיף. דרום הר חברון	כפר זיף. דרום הר חברון	באר שבע. חניא רובינא	אינפיניה	ג'קט ג'ינס בהיר דק במצב טוב		
כ-100 ק"מ	ככה"נ פארק אריאל שרון (חיריה)	מודיעין	באר שבע. אפרים לרון 25	אינפיניה	מכנסיים ארוכים בז' במצב טוב		
כ-90 ק"מ	אל-ריפעיא. דרום הר חברון.	יטא. דרום הר חברון	באר שבע. באר ניסן 29	אינפיניה	ג'ינס תורכיז ארוך עם כמה חורים קטנים		

מרחק בק"מ	יעד סופי	תחנות ביניים	מיקום המיכלית	חברה	תיאור הבגד	מסלול	תמונה
מעל 10,000 ק"מ	גאנה. אפריקה.	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן. טוגו.	לפיד	רוזניר	שמלה דקה שרוולים ארוכים כחול לבן		
מעל 10,000 ק"מ	טוגו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	כפר רות	רוזניר	חולצה ארוכה דקה שחור וסגול		
מעל 10,000 ק"מ	טוגו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	אשקלון. לכיש 5	רוזניר	מכנס קצר ג'ינס מצב טוב		
כ-91 ק"מ	אבדו עקבותיו	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	אשקלון בקעת רימון 12	רוזניר	מכנס קצר ג'ינס חורים טנים		
כ-90 ק"מ	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	ניר ישראל	רוזניר	ווסט ג'ינס במצב טוב		
כ-150 ק"מ	מפעל חיפה כימיקלים באזור ים המלח	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	תל אביב. העליה 56	רוזניר	סוודר ירוק במצב טוב		

מרחק בק"מ	יעד סופי	תחנות ביניים	מיקום המיכלית	חברה	תיאור הבגד	מסלול	תמונה
מעל 10,000 ק"מ	טוגו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	רעננה. ישורון	רוזניר	מכנס קצר תכלת, חורים קטנים		
מעל 10,000 ק"מ	טוגו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	רעננה. יגאל אלון	רוזניר	מכנס קצר, חדש עם טיקט, מבד עבה		
מעל 10,000 ק"מ	בורקינה פאסו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	רעננה. יהודה הלוי 1	רוזניר	חצאית שחורה עם פרחים לבן צהוב		
כ-50 ק"מ	אזור שכם	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	רעננה. קיבא 26	רוזניר	מעיל עם קפוצ'ון חקי שחור מצב טוב		
כ-200 ק"מ	רצועת עזה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	גבעתיים. ל"ה 61	רוזניר	נעליים חומות מיתוג NAOT ישנות		
מעל 10,000 ק"מ	טוגו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקן	פתח תקווה. רחבעם זאבי 2	רוזניר	מכנס ג'ינס קצר במצב טוב		

מרחק בק"מ	יעד סופי	תחנות ביניים	מיקום המיכלית	חברה	תיאור הבגד	מסלול	תמונה
מעל 10,000 ק"מ	טוגו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור תעשייה ברקו. ספרד.	פרדס חנה. זמיר 33	רוזניר	חלק עליון של בגד ים שחור, מצב טוב		
מעל 10,000 ק"מ	טוגו. אפריקה	מפעל מיון רוזניר באזור	תל אביב. אברבנאל	רוזניר	ג'ינס שחור במצב טוב		

סיכום המידע אשר התקבל מהמעקב:

לצורך סידור המידע שאספנו נחלק את הנתונים לכמה קטגוריות. נתמקד בתחנות ביניים חשובות המשמשות כנקודות איסוף ומיון של הבגדים, ונתעמק כמובן בהבנת היעדים הסופיים אליהם הגיעו הבגדים.

תחנות איסוף ומיון:

מתוך 20 פריטי לבוש שהונחו במיכלים של חברת 'רוזניר', 17 בגדים לפחות הגיעו בשלב הראשון לאזור התעשייה ברקו הממוקם בסמוך לאריאל, אשר מסתמן כתחנת האיסוף המרכזית אליה מגיעים פריטים מכל רחבי הארץ.

מסלול הפריטים

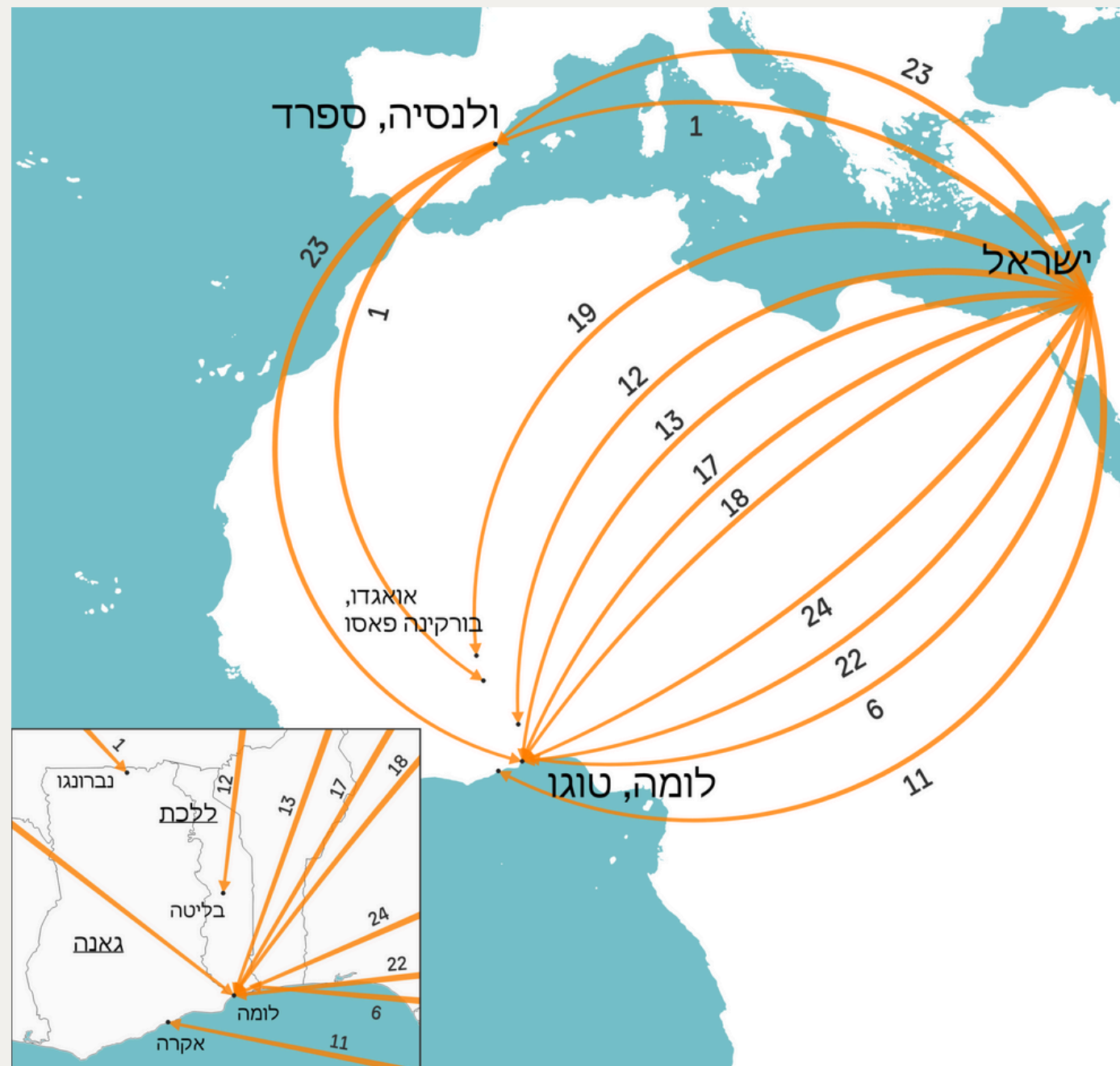
נקודות התחלה לפי ערים

תנועת הבגדים בישראל ואל כפרים פלסטינים

תנועת הבגדים לאפריקה

כשנסענו לתחנת האיסוף בברקן אסרו עלינו להיכנס לתוך המתחם עצמו והתנהגו בחשש ובהסתרה. לא יכולנו להיכנס לראות מה קורה בתוך ההאנגר עצמו, האם ואיך אכן מתבצע שם מיון של בגדים. מה שכן ראינו זו מכולה מועמסת בבאלות של בגדים – קוביות בגדים דחוסים המתחילים את מסעם הארוך לאפריקה, כפי שעולה בבירור מהמעקב אחר הבגדים. קוביות אלו מכונות בשווקים האפריקאים "מיטומבה", "חבילה" בסוואהילי. המונח משמש גם לתיאור הבגדים שמגיעים ארוזים בחבילות אלו, שמקצתם נמכר בשווקים מקומיים ומרביתם מזהמים את היבשת.

חבילות בגדים למשלוח במפעל רוזניר

באתר של חברת רוזניר אין אזכור לתחנת האיסוף בברקן. בחיפוש מהיר באינטרנט ניתן למצוא באזור התעשייה ברקן את רוזניר, המוגדרת כחברה ל"מטליות בד וגלילי נייר"^[21]. התקשרנו לרוזניר וביקשנו להבין באילו מטליות מדובר, אך להפתעתנו הם לא הסכימו לספק כל מידע על המטליות. כשניסינו להבין האם מדובר במטליות למטבח, לשטיפת ריצפה וכו', הם התעקשו להישאר עמומים ונמנעו מלתת פרטים נוספים.

בניגוד לכיתוב העמוד 'בגדים למיחזור' אשר מופיע על מיכלי איסוף הבגדים של רוזניר לצד לוגו המשרד להגנת הסביבה, המותיר את הרושם כאילו בגדים אלו ימוחזרו לבגדים חדשים – באתר רוזניר ישנו פירוט מעמיק יותר:

הבגדים שנאספים ממוינים ל- 3 סוגים עיקריים:

- 1 בגדים אשר במצב טוב עוברים מיון משני נארזים ומועברים לשימוש חוזר.
- 2 בגדים אשר מכילים סיבי צמר או אקרילן נארזים ונשלחים לריסוק ומיחזור.
- 3 בגדים אשר לא עונים לקריטריונים הנ"ל נחתכים נארזים ונשלחים למפעלים ולמוסדות שונים ומשמשים כמטליות בד לניקוי.

חברת רוזניר, המשמשת כחברה הגדולה בישראל אשר אוספת בגדים משומשים למטרות מיחזור ושימוש חוזר, הינה למעשה חלק משרשרת בינלאומית בה בגדים משומשים במצב טוב אינם נמכרים שוב בשוק המקומי. בגדים אלה נשלחים לאפריקה ולדרום הגלובלי יחד עם סחורה רבה שאינה ראויה לשימוש, ופעמים רבות נהרסת במהלך השילוח עקב צבירת עובש – וכך הופכת לזבל מזהם באותם מדינות. גם הבטחת ה'מיחזור' הינה למעשה 'שינמוך' של הבגדים – הפיכתם למוצר חד-פעמי באיכות ירודה שלאחר מכן מגיע לזרם הפסולת הרגיל ומוטמן. למרות הכסות הירוקה של אתר החברה, ה"מיחזור" וה"שימוש החוזר" בהם מתגאה רוזניר, לא מהווים כלכלת אופנה מעגלית חדשנית אלא עוד מאותו הדבר: מנגנון נוסף בשרות חברות האופנה המהירה להמשך המודל של ייצור יתר, המסתמך על חברות דוגמת רוזניר שישנעו את הפסולת וירחיקו אותה מעיניהם ומדאגתם של הצרכנים המערביים וממשלותיהם.

מתוך ארבעת הפריטים שהונחו במיכלים של חברת 'אינפיניה' לעומת זאת, שניים הגיעו ישירות לכפרים פלסטיניים בדרום הר חברון (אזור אליו מגיעות ונשרפות באופן לא חוקי, גם כמויות פסולת אחרות מישראל כפי שצויין בדוח מבקר המדינה^[22] שפורסם במרץ 24'), ושניים לפארק המיחזור בחירייה, שם נעלמו עקבותיהם. מבירור שערכנו עם מנהלי פארק המיחזור, הם טענו שאין אצלם מיחזור טקסטיל או טיפול נפרד בטקסטיל מהפסולת המעורבת. על כניו, נראה כי חברת אינפיניה מעבירה בגדים משומשים לחירייה מבלי שיש שם כל מערך של מחזור או שימוש חוזר, כאשר בגדים אלו בסבירות גבוהה נגרסים או נטמנים יחד עם יתר הפסולת שאינה ניתנת למיחזור.

יעדים סופיים:

את היעדים הסופיים של הבגדים ניתן לחלק לכמה קבוצות. הרוב הגדול – 11 מתוך 24 בגדים הגיעו למדינות באפריקה (בדגש על טוגו וגאנה). 5 פריטי לבוש הגיעו לכפרים ערביים ופלסטיניים. פריט אחד הגיע למפעל חיפה כימיקלים באזור ים המלח. 7 הפריטים הנותרים אבדו עקבותיהם, רובם לאחר שהגיעו לאזור התעשייה ברקן שם ככל הנראה 'שונמכו' – מוחזרו למטליות חד-פעמיות והפכו הלכה למעשה לפסולת כפי שציינו למעלה.

הפריט שהגיע ממרכז המיון של רוזניר בברקן למפעל 'חיפה כימיקלים' ליד ים המלח הינו סוודר ירוק במצב טוב. מבירור שנעשה עם המפעל לא ידוע להם על בגדים משומשים או בדים ממוחזרים אשר מגיעים למפעל. הסוודר הירוק בינתיים ממשיך לשדר את מיקומו מתוך המפעל.

אפריקה – החצר האחורית של העולם

כמעט מחצית מהבגדים שהונחו במיכלי מיחזור ברחבי ישראל, הגיעו תוך מספר חודשים למדינות באפריקה לאחר מסע ימי ארוך שכלל ככל הנראה גם עצירות באירופה – חלק מהבגדים שידרו אותות מנמל ולנסיה בספרד. מנתונים המפורסמים באתרים העוקבים אחר ייבוא וייצוא סחורות דוגמת האתר [GROW VOLZA](#)^[23] GLOBAL, נראה כי עיקר הייצוא של חברת רוזניר הוא דווקא להודו אשר ידועה כתחנת מעבר בינלאומית לבגדים משומשים, הממשיכים משם לעיתים קרובות לאפריקה. על אף שהמסע הימי ותחנות הביניים של הבגדים נשארו עדיין בגדר תעלומה, נראה כי יעדם הסופי ברור. 11 בגדים הגיעו לנמלי הים של מדינות גאנה וטוגו, שתי מדינות שכנות שהפכו בעשורים האחרונים לאחד מהיעדים הגדולים בעולם לשליחת בגדים משומשים.

© Kevin McElvaney / Greenpeace

אריזות בגדים משומשים, 'מיטומבות' בשוק סוחרים בגאנה, אפריקה

גאנה התפרסמה בשנים האחרונות, כאשר עוד ועוד מחקרים הצביעו עליה כ"בור אשפה" עבור תעשיית האופנה המהירה של המערב. גאנה נחשבת ליבואנית השנייה הגדולה בעולם^[24] של ביגוד יד-שנייה, עם כ-15 מיליון פריטים המיובאים מדי שבוע.^[25] מדי שנה מוצאים את דרכם אל חופי גאנה מיליוני טונות של בגדים משומשים, רבים מהם במצב ירוד, הגורמים לזיהום סביבתי חמור ולפגיעה קשה בבריאות הציבור. כך, בשנת 2019 לבדה, ייצא האיחוד האירופי כ-101 מיליון טונות של בגדים משומשים לגאנה.^[26]

הבגדים מגיעים ממדינות מערביות רבות, כמו ארה"ב ובריטניה, וכעת אנו יודעים שגם מישראל. בגאנה, קיים שוק גדול לבגדים משומשים זולים. אך מה שקורה בפועל הוא שכמויות הבגדים שמגיעות לגאנה גדולות בהרבה מהצורך המקומי. הבגדים מיובאים בחבילות ענק והסוחרים המקומיים נדרשים לרכוש את כל החבילה, ורק לאחר מכן הם יכולים למיין מתוכן את הבגדים שראויים להימכר. כ-40% מהבגדים^[27] נמצאים כלא ראויים: מדובר במיליוני פריטים כל שבוע (!) הממשיכים להתגלגל במדינה, בה אין כמובן תשתיות מתאימות למיחזור או טיפול בפסולת טקסטיל. מרבית הבגדים מוצאים את דרכם לשטחים הפתוחים, למטמנות, לנחלים, ולמשרפות, מזהמים בדרכם את האוויר, האדמה והמים עם חומרים רעילים כמו צבעים וכימיקלים ופוגעים בסביבה, בתיירות ובבריאות האזרחים.

כפי שצויין לפני כן, חברות מיחזור בגדים משלמות לעיריות בישראל כ-400 שקלים על כל טון בגדים, בהתאם לפרטי הזכייה במכרז. מחקר של The Or Foundation ^[28] משנת 2022 גילה כי חבילת בגדים ממוצעת שנמכרת בגאנה לסוחר בגדים מקומי, שוקלת כ-55 ק"ג ונמכרת לסוחרים במנעד שבין- 0.64 ל-2.26 דולר לק"ג בגדים. תכולת החבילה מתגלה רק לאחר פתיחתה ולעיתים רבות עשרות אחוזים מתוכה לא ראויים להימכר ונזרקים לזבל. חבילה כזו מכילה כ-200 פרטי לבוש, וגם אם מחצית מהם נזרקים לזבל ומזהמים את המדינה, עדיין הסוחר המקומי קנה פריט בכחות מדולר ויכול למכור אותו ברווח מסוים בשוק המקומי. אולם אם נחשב את הרווח של חברות המיחזור הישראליות, נראה כי הן שילמו לרשות המקומית כ-400 שקלים לטון בגדים, אשר נמכר לסוחרים בגאנה בסדר גודל של בין- 2500 ל-9000 שקלים. גם בניכוי העלויות התפעוליות, נראה כי המסחר בבגדים משומשים מניב רווחים נאים לחברות המייצאות טקסטיל. כך נוצר מודל עסקי משתלם ומשגשג, המתבסס על רמיסת הסביבה והפיכת מדינות הדרום הגלובלי לאתר ההטמנה של תעשיית הטקסטיל העולמית.

זיהום טקסטיל במקורות מים סמוך לשוק בגדים בקניה, אפריקה

התחקיר שלנו חשף אם כן, רשת של שינוע בגדים משומשים מישראל לגאנה ולטוגו השכנה. 11 מתוך 24 פריטים אשר היו במצב טוב והונחו במתקנים שהוגדרו כמיכלי איסוף ל'מיחזור ושימוש חוזר', הגיעו תוך מספר חודשים ולאחר מסע ימי ארוך, לאפריקה. הנתונים מעידים כמובן על כמויות גדולות בהרבה, ועל מערך שלם שנועד לפתור את בעיית פסולת הטקסטיל הישראלית באמצעות העברתה לאפריקה. המערך מתחיל בזריקת האחריות של המשרד להגנת הסביבה, עובר דרך חברות ה'מיחזור' השונות, ומסתיים במטמנות ובנהרות של אפריקה. כפי שכבר צויין, תעשיית האופנה אחראית על כ-10% מפליטות גזי החממה העולמיות, מספר שצפוי להמשיך לגדול בשנים הקרובות. פליטות אלו מגיעות בין השאר, אודות לאופייה הגלובלי של התעשייה בה בגד אחד עובר לעיתים קרובות אלפי קילומטרים בשלב הייצור, אלפי קילומטרים נוספים בשלב השיווק, ועוד אלפי קילומטרים בסוף חייו כפסולת.

יצוין כי רשת הסחר העולמי בבגדים משומשים, משמשת בצורה ישירה גם את חברות האופנה הגדולות עצמן. חברות אופנה בינלאומיות רבות השיקו בשנים האחרונות תוכניות סביבתיות, דרכן הן קראו ללקוחות שלהן להחזיר למותג בגדים משומשים תמורת הנחות בקניית בגדים חדשים. תוכניות אלו מוצגות לצרכנים כאפשרות נוחה וסביבתית להעניק לבגדים חיים שניים על ידי תרומה לנזקקים, מכירתם בחנויות יד 2 או על ידי מיחזורם לבגדים חדשים. כך לדוגמה, A&C הבטיחה 'לתת לבגדים שלך חיים שניים',^[29] H&M קראה ללקוחות 'בואו נסגור את הלופ',^[30] ו-^[31] THE NORTH FACE הבטיחה: 'לסגור את המעגל'.

H&M חברתית: תשלם לכם על בגדים משומשים

חברת האופנה תשיק בקרוב פרויקט לעידוד מיחזור בגדים מיד שנייה. לקוחות יוכלו למסור בגדים ישנים ולקבל עבורם עד 40 שקל לרכישה. בישראל ייבחרו תחילה שתי חנויות, אליהן יוכלו צרכנים להביא עד שתי שקיות ביום

בילי פרנקל פורסם: 06.12.12, 11:19

תחקיר של CHANGING MARKETS^[32] אשר עקב אחר בגדים שהוחזרו לחברות רבות באירופה, חשף כי מרבית הבגדים בתוכניות אלו מושמדים (בשריפה או הטמנה), מגיעים לאפריקה, משונמכים למוצרים חד-פעמיים או אובדים בלימבו של שינוע בין-יבשתי. מיעוט מזערי מבין הבגדים נמכרים מחדש באירופה. מדובר למעשה באותה רשת מסחר גלובלית הסוחרת בבגדים משומשים. רשת זו משמשת את רשתות האופנה המהירה לתוכניות גרינוש שנועדו לעודד צרכנות יתר, תוך מתן תחושה לצרכנים כאילו יש פתרון לבגדים המשומשים. אותה רשת מסחר משמשת באופן רחב יותר את מדינות הצפון הגלובלי, כמו גם את ישראל, כפתרון מדומה לבעיית פסולת הטקסטיל המקומית והעברתה למדינות הדרום הגלובלי.

כפרים פלסטיניים – החצר האחורית של ישראל

אין זה חדש כי פסולת רבה ומגוונת המיוצרת בישראל, מוצאת את דרכה אל מטמנות ומשרפות בלתי חוקיות בצידו השני של הקו הירוק, וכן אל מטמנות פיראטיות סביב כפרים פלסטיניים בתוך ישראל. הדבר ידוע כבר שנים לגבי מגוון סוגי פסולת כגון פסולת אלקטרוניקה^[33], פסולת חקלאית^[34] ופסולת בניין^[35]. כעת מתגבר החשד כי הדבר נכון גם לגבי פסולת טקסטיל.

כאשר מתבוננים על הנושא ניתן להאשים בכך גורמים רבים: חברות ישראליות המסרבות להיקשר בהתחייבות לתאגידי המיחזור כפי שמחייב החוק, מטמנות בלתי חוקיות בישראל המנוהלות על ידי גורמים עבריינים אשר מצאו לעצמם פתרון נוח לכינוי המטמנות באופן בלתי חוקי במחצבות נטושות שבקרבת כפרים פלסטיניים, וכן שרשראות של הברחה וטיפול פיראטי במגוון סוגי פסולת – עולם שלם של עסקים שחורים סביב פסולת ומיחזור תוך זיהום הסביבה ופגיעה בבריאות התושבים. אולם האחריות לכלל המכגעים הללו מונחת לפתחה של המדינה. שורש בעיית הפסולת בישראל נעוץ בכך שהמדינה בכלל, והמשרד להגנת הסביבה בפרט, כושלים ביצירת תשתית ומערך יעיל והוגן לטיפול אמיתי בבעיית הפסולת. זוהי תוצאה של מדיניות רבת שנים המשלבת התעלמות ואפלייה ולעיתים רבות אף מדיניות מכוונת.

שריפת פסולת בלתי חוקית ביישוב בדואי. צילום יוסי כהן באדיבות שתיל

אין זה מעניינו של תחקיר זה להיכנס לנבכי המדיניות המכילה של ישראל לאורך השנים מול מועצות וכפרים ערביים, מדיניות הכוללת אפלייה בתחומים של מדיניות קרקע, תכנון מתארי ומפורט, דיוק, תחומי שיפוט ואזורי תעשייה, חוסר תיקצוב, אכיפה סלקטיבית, היעדר ייצוג הולם בוועדות התכנון ובמוקדי קבלת ההחלטות ועוד. זאת, רק לגבי הכפרים הערביים בגבולות 48'. בשטחי הגדה המערבית המצב כמובן גרוע בהרבה. למעוניינים בהרחבה, ניתן לקרוא את המסמך של מרכז המחקר והמידע של הכנסת^[36] משנת 2016, וכן את תמונת המצב 'תכנון והסדרה ביישובים הערביים'^[37] ממאי 22', אשר נכתבה על ידי המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי וארגון סיכוי-אופוק. מסמך זה מראה באופן בהיר את הקשר בין מדיניות ארוכת שנים זו, לבין המכשלים הסביבתיים הנקשרים למועצות ערביות, בדגש על מפגעי פסולת ושפכים. כמו כן, במרץ 24' התפרסם דו"ח של מבקר המדינה^[38] המצביע על כשלים רבים של המדינה והמשרד להגנת הסביבה, בניהול הפסולת מעבר לקו הירוק.

לעניינו, העובדה ש-1 מכל 5 פריטי לבוש בתחקיר שביצענו הגיע לכפרים פלסטיניים, בתוך ומחוץ לקו הירוק, מתקשרת באופן מחשיד לתמונה רחבה יותר, בה זרמי פסולת רבים מוצאים את דרכם מישראל אל תחומי הכפרים. במילים אחרות, הבעייה העולמית של הפיכת אפריקה לחצר האחורית של תעשיית הטקסטיל העולמית, מקבלת טוויסט ישראלי בו הכפרים הפלסטיניים ותחומי השיפוט שלהם, משמשים כחצר האחורית של בעיית הפסולת הישראלית.

סוגיות אלו מזכירות לנו שוב, כי לא ניתן לנתק בין סוגיות של סביבה לבין מדיניות ופוליטיקה. ניצול מדינות אפריקה על ידי תאגידי אופנה מערביים מתאפשר אודות למצב פוליטי-כלכלי מסוים, ובשל יחסי הכח בין המערב לדרום הגלובלי – יחסים הנשענים על מאות שנים של ניצול וקולוניאליזם. עם סיום עידן הקולוניאליזם הרשמי ברוב העולם ב-100 השנים האחרונות, קיבלו יחסי הכח צורה חדשה של ניצול ומוגדרים כעת כ'ניאו-קולוניאליזם': שליטה של מדינה חזקה או תאגידים בינלאומיים על מדינה חלשה יותר, תוך שימוש באמצעים כלכליים, תרבותיים ופוליטיים, במקום בכוח צבאי ישיר.

אך הסביבה אינה יודעת גבולות. השריפות הבלתי חוקיות של פסולת אלקטרוניקה שהוברחה מישראל לדרום הר חברון, פוגעת ללא אבחנה בתושבי הסביבה^[39] משני צידי הקו הירוק, פלסטינים ויהודים כאחד. הפסולת הישראלית אשר נטמנת באופן כיראטי בשטחי הגדה מזהמת את מקורות המים של כל יושבי הארץ.^[40]

בעיית פסולת הטקסטיל העולמית והישראלית, מלמדת אותנו פעם נוספת על החשיבות של הדגשת הקשר הישיר בין קפיטליזם וצרכנות יתר לבין זיהום הסביבה, משבר האקלים וניצול מדינות ואוכלוסיות מוחלשות. הבנה זו מחייבת הסתכלות רחבה על הקשר בין המאבקים הסביבתיים והחברתיים שלנו, והצורך בקידום אלטרנטיבות תרבותיות, כלכליות ופוליטיות שיובילו לצדק סביבתי וחלוקתי.

סיכום ומסקנות:

התחקיר שלנו שופך אור על התנהלות מערכתית שגורמים רבים היו מעדיפים שלא נדע על קיומה. אשליית מיחזור הבגדים היא למעשה מערך עולמי שלם שפועל בצורה מלאה גם בישראל, אשר נועד לסמא את עיננו כך שנמשיך לצרוך בגדים חדשים ללא הבחנה. המשרד להגנת הסביבה מועל לאורך שנים בתפקידו ונמנע מלקיחת כל אחריות בנושא. חברות 'מיחזור' פרטיות שזיהו הזדמנות עסקית, מגלגלות מיליונים תוך הטעיית הציבור והעברת הפסולת לחצרות אחוריות בדמות כפרים פלסטיניים או מדינות עניות באפריקה.

המרוויחות העיקריות הן כמובן חברות הבגדים ותעשיית האופנה המהירה, אשר יכולות להמשיך לגלגל מיליארדי דולרים על ידי ייצור בגדים זולים ומזהמים בכמויות בלתי נתפסות, כמו גם סוחרי הבגדים המשומשים אשר מוכרים בגדים שנתרמו, ועתידים להפוך לפסולת טקסטיל בממון רב לסוחרים אפריקאים. כך, תוך שיווק אגרסיבי ומאמצי גרינווש, ממשיכה מכונת הזיהום הגלובלית של תעשיית האופנה, למכור לנו מוצרים שאיננו באמת צריכים: בגדים באיכות ירודה, מבוססי נפט וכימיקלים, שמהר מאוד ימשיכו הלאה כחלק ממערכת המבוססת על ניצול עובדים ומשאבי טבע, זיהום קרקע ונהרות ופגיעה בבריאות של כולנו. בהתחשב בייצור הבלתי פוסק של בגדים חדשים וזולים, המשבר הסביבתי אותו מניעה התעשייה צפוי רק להחמיר.

פעילי גרינפיס שלחו מגאנה חזרה לגרמניה בגדים שהושלכו לאפריקה מאירופה

המלצות לקובעי מדיניות:

בדומה לזרמי פסולת אחרים, התיקון הנצרך חייב להיות שורשי ולא רק קוסמטי. הפתרון לבעיית הטקסטיל לא נעוץ בשיפור מערך המיחזור, אלא בשינוי יסודי של האופן בו אנו חושבים על אופנה – על כמויות הייצור הראשוני, על החומרים בהם אנו משתמשים, על העיצוב והאיכות של הבגדים ועל חזרה למודלים מקיימים בהם אנו צורכים הרבה כחות בגדים חדשים. מנגד, הבגדים המיוצרים צריכים להיות איכותיים, עמידים לאורך זמן, ברי תיקון וניתנים לשימוש חוזר.

ישנם כבר ניצנים רבים בעולם ובישראל של מודעות לאופנה מקיימת. עוד ועוד יזמים וחברות אופנה, מתבססים על מודל עסקי שאינו נשען על ייצור יתר אלא על מודלים מקיימים ומעגליים. האיחוד האירופי מוביל בחקיקה חדשנית ורגולציות, שנועדו להתמודד עם הבעיה בכל אחד משלבי מעגל החיים של המוצר – מהייצור ועד הטיפול בסוף השימוש.

בישראל אנו נמצאים הרחק מאחור. המודעות הציבורית למפגעי תעשיית האופנה המהירה עדיין בחיתוליה, ואפילו המשרד להגנת הסביבה אשר אמון בין השאר על הטיפול בפסולת, לא מקצה אף לא תקן אחד עבור הסוגיה. לאור המצב העגום, בחרנו להגיש המלצות מדורגות אשר מתחילות מהמתבקש והמובן מאליו, ונעות לעבר חזון רחב יותר לשוק הביגוד והטקסטיל בישראל.

1. תקן במשרד להגנת הסביבה

הצעד הראשון שעל המשרד לעשות הוא הקצאת תקן להתעסקות בזרם פסולת הטקסטיל. המצב כיום, בו אין אף אחד במשרד להגנת הסביבה המטפל בנושא, הוא לא פחות ממחבל. רק לאחר שיהיה תקן אפשר יהיה באמת לקדם חקיקה, רגולציה או לכל הפחות להתחיל באיסוף נתונים.

2. פיקוח

פיקוח על מערך מחזור הבגדים הנוכחי, לקיחת אחריות על זרם פסולת הטקסטיל, כולל איסוף נתונים והגדרה ברורה של מהו מיחזור ושימוש חוזר.

3. קידום חוק אחריות יצרן מורחבת (EPR) לבגדים

בדומה לטיפול בזרמי פסולת אחרים כמו צמיגים, אריזות, מוצרי אלקטרוניקה ועוד, על המשרד להגנת הסביבה להתחיל בקידום של חוק EPR – אחריות יצרן מורחבת גם לתחום מוצרי הטקסטיל. חוקי EPR נחשבים היום בעולם לאופן ההתנהלות הטוב ביותר עם זרמי פסולת שונים, ולדרך היעילה ביותר בה ניתן לדחוף שוק מסוים לכיוון של כלכלה מעגלית. בימים אלו מקודמים חוקי EPR לבגדים בקליפורניה, ספרד, צרפת, איטליה, הונגריה, בולגריה, שוודיה, נורווגיה ואוסטרליה, וכן חקיקה נרחבת נידונה באיחוד האירופי. חוק EPR לבגדים נועד לא רק לטפל בבעיית פסולת הטקסטיל, אלא להשפיע על כל שרשרת הערך, כבר משלב הייצור והעיצוב, כולל התייחסות לנושאים של ייבוא וייצוא. חוק EPR יאפשר מעקב מלא ואיסוף נתונים, כמו גם הקצאת משאבים לפיתוחים טכנולוגיים ולפתרונות פורצי דרך בעלי היתכנות כלכלית.

על המשרד להגנת הסביבה להתחיל בתהליך למידה מחוקי EPR אחרים בעולם, ללמוד מטעויות שנעשו בישראל בחוקי EPR בזרמי פסולת אחרים ולהציב יעד של הנחת טיוטת חוק בנושא במהלך שנת 2025.

קווים מנחים לחוק EPR יעיל לבגדים:

1. דרישות עיצוב אקולוגי עבור טקסטיל

דרישות עיצוב אקולוגי לטקסטיל יכולות להבטיח שהלבוש יהיה בר-קיימא ועמיד יותר בעיצובו. האמצעים צריכים לכלול שימוש בחומרים לא רעילים, הגבלת ערבוב ומיזוג חומרים וביטול השימוש בחומרים מסוכנים. כל אלה מעכבים את ההיתכנות של כלכלה מעגלית. מחקרי שוק מצביעים על כך שבממוצע, מותגים מייצרים פריטים המכילים כחמישה עד שבעה חומרים שונים, כולל אלסטן, אותו לא ניתן למחזר. חוק EPR יחייב חברות בדיווח ותשלום דיפרנציאלי לפי סוגי החומרים המעורבים בבגד, ויכווין את השוק להימנע ממוצרים רעילים או שאינם ניתנים למיחזור.

2. עמלות המניעות שינוי אמיתי

חוקי EPR עובדים לפי עקרון 'המזהם משלם', אך תוכניות EPR המאפשרות למותגים 'לשלם כדי לזהם' תמורת תשלום קטן, תורמות הלכה למעשה לחיזוק הסטטוס קוו; העמלות צריכות להיות גבוהות מספיק כדי לכסות את מלוא עלויות האיסוף, ולאפשר עמידה ביעדים לשימוש חוזר ומיחזור. תוכניות EPR צריכות לתמוך בחקיקה לאיסוף נפרד של פסולת טקסטיל, על ידי פיזור מספיק נקודות איסוף הנגישות לכלל האוכלוסייה, ולא רק לתושבי הערים. קביעת גובה העמלות, צריכה להיות מתוכננת באופן שיוביל לשינוי גם בעיצוב המוצר. הרגולטורים יכולים לתמרץ את כניסתם של מוצרים ושיטות עבודה מסוימות, על ידי התאמה של עמלות לפי קריטריונים סביבתיים מסוימים, כגון עמידות ומיחזור. בדרך זו, חברות שמוכרות מוצרים שאינם ניתנים למחזור, ישלמו עמלות גבוהות יותר.

3. הגדרת יעדי ביצוע על פי היררכיית הפסולת

תוכניות EPR צריכות לכבד את היררכיית הפסולת, ותמיד לתעדף מניעת פסולת ושימוש חוזר על פני מיחזור. ניתן להשיג זאת באמצעות שילוב יעדי מינימום למיחזור ולשימוש חוזר. ניתן גם לתמוך במניעת פסולת עם קריטריונים מינימליים לעמידות. יש להגן על מגזר השימוש החוזר, ולשמור על גישה לטקסטיל משומש. על היעדים להתפתח משנה לשנה, על מנת להגדיל בהתמדה את השיעור שהולך לשימוש חוזר ולמיחזור.

קווים מנחים לחוק EPR יעיל לבגדים:

4. חוק EPR צריך לתמוך במחזור במעגל סגור, במקום ב-DOWNCYCLING

חיוני שלתוכניות EPR יהיו התמריצים הנכונים, כדי לעודד מיחזור של בגדים בחזרה לבגדים ולא מעגליות כוזבת, כמו הפיכתם לסמרטוטים חד פעמיים.

5. מס פלסטיק בתולי

התמודדות עם ייצור יתר של אופנה וייצוא גובר של בגדים סינתטיים משומשים, כירושא גם נקיטת צעדים להגבלת השימוש בסיבים סינתטיים בתוליים העומדים בבסיס תעשיית האופנה המהירה.

6. הפנמת שימוש חוזר לתוך המודל העסקי של חברות ויבואני האופנה

חוק EPR צריך להסדיר איסוף ומיון של הבגדים, המשולב עם איסוף נתונים לפי חברות. באופן זה ניתן יהיה לקבוע את גובה העמלות של חברות הבגדים, לא רק לפי קריטריונים כלליים בשלב הכנסת המוצר אל השוק (כמות המוצרים, ייצור מקומי או ייבוא, סוג החומרים ופרמטרים סביבתיים נוספים), אלא גם לפי אי עמידתן של החברות ביעדי תאגיד המיחזור. כך, בכל שנה ניתן יהיה לדעת בכמה חרג התאגיד מיעדי המיחזור והשימוש החוזר שהציב לו החוק, ובכמה חרגה כל חברה וחברה מהיעד שהוצב. גובה החריגה, המעיד בעיקר על איכות ירודה של בגדים שהגיעו למוקדי האיסוף, ישמש כפרמטר לקביעת גובה העמלה על החברה לשנה הבאה.

המלצות לצרכנים:

1. הימנעו מקניות כפייתיות וקנו רק את מה שאתם באמת צריכים.

2. העדיפו רכישת בגדים יד-שנייה

ונסו להאריך את עמידות הבגדים, באמצעות תיקון, שימוש חוזר והחלפה, היכן שניתן. רק בגדים שבאמת לא ניתן למצוא להם שימוש או בעלים חדשים ניתן לשים במכליות המיחזור, בתקווה שהתחקיר הזה יגרום להתייעלות המנגנון.

3. העדיפו לקנות בגדים מייצור מקומי

קנו רק ממותגים שהתחייבו לשקיפות בשרשרת האספקה שלהם, לייצור בר-קיימא של כל החומרים והבגדים שלהם, ובעלי מחויבויות אקלימיות חזקות, כולל תוכנית ברורה להפסיק את תלותם בסיבים מבוססי דלק מאובנים.

4. העלו את המודעות לבעיות האופנה המהירה, והשתמשו בקול שלכם

למשל, באמצעות מדיה חברתית או חתימה על עצומות, כדי להדגיש נושאים כמו ניצול עובדים בתעשיית האופנה, פגיעה סביבתית וצריכת יתר. היו מעורבים ביוזמות מקומיות כמו מסיבות החלפות בגדים, שווקי קח-תן ומיזמים המשלבים אופנה מקיימת עם קהילתיות וסולידריות חברתית.

דף תגובות

תגובת חברת רוזניר:

"חברת רוזניר הינה חברה פרטית ולמעשה חברת בת של חברת רוזנקרנץ שעוסקת בתחום מיחזור הטקסטיל כ- 80 שנה. החברה מנסה לתת פתרונות לבעיה קיימת של פסולת טקסטיל אבל היא לא זו אשר מייצרת את הפסולת הזו. אנחנו אוספים את הביגוד / טקסטיל מרשויות או עמותות ובמידה ואלה לא ייאספו אז פשוט ייזרקו לפחים ויגיעו להטמנה. החברה משלמת סכומיכסף נכבדים לרשויות ולעמותות עבור הביגוד שנאסף ובאמצעות הכספים האלה העמותות יכולות לממן את הפעילויות הנדרשות מהן. הביגוד ממין ל-3 קטגוריות. בגדים סינטטיים אשר מיוצאים לחו"ל להמשך ריסוק ומיחזור. בגדים מבדים סופגים אשר נחתכים במפעל ומשמשים מטליות לניקוי בתעשייה. ובגדים במצד טוב אשר ניתן להשתמש בהם שוב מיוצאים לארצות עולם שלישי לשימוש חוזר. בכל אחת מהקטגוריות אנחנו למעשה נותנים פתרון של פעימה נוספת לבגד. הסינטטיים ימוחזרו לבדי ריפוד, שטיחים, חומרי בידוד, סיבים שניתן לערבב עם סיבים חדשים ועוד הבדים הסופגים יחתכו וישמשו בתעשייה כמטליות לניקוי במקום שיהיה צורך לייצר מטליות נייר לביצוע העבודות. ובגדים במצב טוב ישמשו מיליוני תושבים בעולם במקום שיהיה צורך לייצר עבורם גם ביגוד חדש. החברה מדווחת על כמויות המיחזור שנאסף מדי שנה ללשכה המרכזית לסטטיסטיקה כבר למעלה מ- 20 שנה וכמובן גם לכלל הרשויות בארץ אשר בהן מתבצע איסוף טקסטיל ע"י החברה".

על אף כנייתנו, תגובת חברת אינפיניה לא התקבלה.

על אף כנייתנו הרבות, לא התקבלה תגובה מטעם המשרד להגנת הסביבה.

תודה מיוחדת

אנו רוצים להודות במיוחד למתנדבי ומתנדבות גרינפיס ישראל ולצוות שסייעו לנו בשלבים השונים של ביצוע התחקיר: שני לברטוב, שני בר אילן, יבגניה חליזוב, נעה נהון, כרמל א., נטע נייקרוג, רבקה וניש, ניב רזניק, שירי נייקרוג, נועה פרי ושחר אור.

נכתב על ידי: יאיר דביר

עריכה: נועה פרי

תחקיר: אודי אבני ושחר אור

עיצוב: עידן אלוש

מפות: Global Mapping Hub Greenpeace

ייעוץ: ד"ר מיטל פלג מזרחי

[קישורים חיצוניים]

[1]	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8257395/	[16]	https://drive.google.com/file/d/13v9FW9HcfYztCsYULZ0zoi1qD1F6avO0/view	[31]	https://www.thenorthface.com/en-us/circularity
[2]	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8257395/	[17]	https://www.rishonlezion.muni.il/Activites/Tenders/Documents/	[32]	https://drive.google.com/file/d/1-PU07owF04TYoVV0BcsTM9JH8r43ZuIn/view?usp=drive_link
[3]	https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf	[18]	https://www.rishonlezion.muni.il/Residents/Environment/SanitationRecycling/Pages/Recycling.aspx	[33]	https://www.zman.co.il/281984/popup/
[4]	https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20201208STO93327/the-impact-of-textile-production-and-waste-on-the-environment-infographics	[19]	https://drive.google.com/file/d/13v9FW9HcfYztCsYULZ0zoi1qD1F6avO0/view	[34]	https://www.haaretz.co.il/opinions/zafrir/2022-06-29/ty-article-opinion/.premium/00000181-aeb6-d786-a1a7-ffb718ba0000
[5]	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8257395/#CR23	[20]	https://drive.google.com/file/d/13v9FW9HcfYztCsYULZ0zoi1qD1F6avO0/view	[35]	https://www.haaretz.co.il/opinions/zafrir/2021-03-24/ty-article/.premium/0000017f-e0cd-d568-ad7f-f3ef10bb0000
[6]	https://www.kemi.se/en/publications/reports/2014/report-6-14-chemicals-in-textiles	[21]	https://www.b144.co.il/b144_sip/401C041340726D584D1C021B/	[36]	https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/e0c7a649-29b8-e511-80d0-00155d0acb9e/2_e0c7a649-29b8-e511-80d0-00155d0acb9e_11_9920.pdf
[7]	https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20201208STO93327/the-impact-of-textile-production-and-waste-on-the-environment-infographics	[22]	https://www.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Pages/Reports/7730-9.aspx	[37]	https://sikkuy-aufoq.ac-ap.org/planning/assets/files/hasdara_heb.pdf
[8]	https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20201208STO93327/the-impact-of-textile-production-and-waste-on-the-environment-infographics	[23]	https://www.volza.com/company-profile/rosnir-tel-aviv-ltd-16859344/	[38]	https://www.mevaker.gov.il/he/publication/Articles/Pages/2024.03.19-SpecialReport.aspx
[9]	https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_509532.pdf	[24]	https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2468227623003423	[39]	https://www.haaretz.co.il/opinions/zafrir/2022-06-29/ty-article-opinion/.premium/00000181-aeb6-d786-a1a7-ffb718ba0000
[10]	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8257395/	[25]	https://amp.theguardian.com/global-development/2023/jun/05/yvette-yaa-konadu-tetteh-how-ghana-became-fast-fashions-dumping-ground	[40]	https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3445315,00.html
[11]	https://link.springer.com/article/10.1007/s10668-022-02887-2#:~:text=Indeed%2C%20less%20than%201%25%20of, Ellen%20MacArthur%20Foundation%2C%202017	[26]	https://www.eea.europa.eu/publications/eu-exports-of-used-textiles		
[12]	https://www.sustainability-beat.co.uk/2023/07/24/clothing-recycling/#:~:text=According%20to%20the%20Ellen%20MacArthur,is%20recycled%20into%20new%20clothing	[27]	https://www.abc.net.au/news/2021-08-12/fast-fashion-turning-parts-ghana-into-toxic-landfill/100358702		
[13]	https://www.mckinsey.com/capabilities/sustainability/our-insights/style-thats-sustainable-a-new-fast-fashion-formula	[28]	https://theordev2.s3.amazonaws.com/2023-01/Waste%20Landscape%20Report%20-%20Compressed.pdf		
[14]	https://www.mdpi.com/2071-1050/13/15/8333#:~:text=Research%20also%20shows%20that%20extending,8%20times%20only%20%5B24%5D	[29]	https://www.c-and-a.com/eu/en/shop/donate-clothing		
[15]	https://enveurope.springeropen.com/articles/10.1186/s12302-020-00447-x	[30]	https://www.hm.com/en_us/sustainability-at-hm/our-work/close-the-loop.html		